

• SLUTRAPPORT FÖR PROJEKT HÅLLBARA BYGDER •

Hållbara bygder

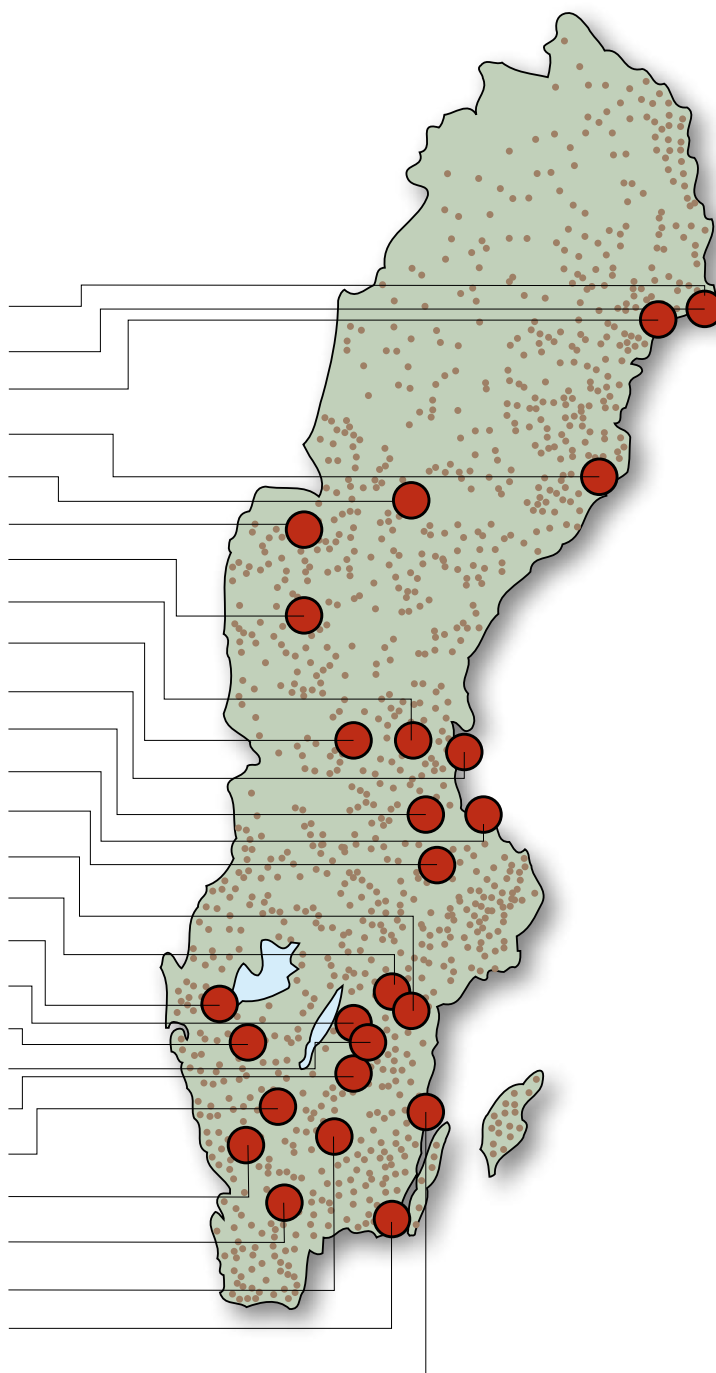
26 bygder ställer om till en hållbar framtid

*Hela Sverige
ska leva!*

Innehåll

Från norr till söder arbetar byar och bygder för social, ekonomisk, demokratisk – och ekologisk! – hållbarhet. I denna slutrapport redovisas strategier, tillvägagångssätt och mål, samt kontaktuppgifter till alla.

KALIXBYGDEN Kalix	7
KUSTRINGEN Kalix	11
RÅNE ÄLVDAL Boden.....	15
VÄNNÄS	7
TÅSJÖ Strömsund.....	13
ÅREDALEN	12
HEDE Härjedalen	13
LÅNGHED Aifta	11
ORSA LIMA	8
TRÖNÖ Söderhamn.....	5
FALUN	13
HÅLLNÄS Tierp	11
SVARTÅDALEN Sala	6
HULTABYGDEN Linköping.....	17
HÄVLA REJMYRE Finspång	8
BOKENÅSET Uddevalla	18
BOET Ödeshög.....	8
BJÄRKEBYGDEN Alingsås.....	9
ADELÖV Tranås	8
HULTBYGDEN Eksjö	7
AMBJÖRNARP Tranemo.....	10
TORUP Hylte.....	11
VÄSTRA TORUP Hässleholm.....	13
BLÄDINGE Alvesta	7
JÄMJÖ Karlskrona.....	14
BRÅBYGDEN Oskarshamn.....	16

Hela Sverige ska leva projekt Hållbara bygder pågick hösten 2007 till hösten 2009. Det genomfördes i samarbete med Naturskyddsföreningen och Naptek, det nationella program för lokal och traditionell kunskap som samordnas av Centrum för biologisk mångfald. Projektet Hållbara bygder har också medfinansierats av Landsbygdsprogrammet.

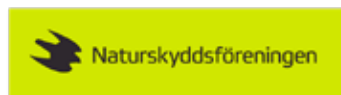
Idé och ansvar för den här skriften hade Karin Wenström, informatör Hela Sverige ska leva. Pia Sjögren var redaktör och skribent. Andreas Johansson och Anna Edvall på Linjalen i Storuman gjorde layouten. Fotografer: Patrik Hagborg, Björn Johansson, Roger Silfver med flera.

Hela Sverige ska leva!

CBM Centrum för biologisk mångfald

Hållbar framtid börjar i bygderna

Att bygga hållbara samhällen kräver både mod och metod. Mod att pröva nya vägar för att göra något vi aldrig lyckats göra förut – bygga hållbart. Och metoder som värnar helheten och skapar bra ekologiska, ekonomiska, demokratiska och jämställda samhällen.

UTMANINGEN BÅDE SKRÄMMER och lockar. Här finns inga enkla genvägar. Hållbarhet måste vi skapa själva och det handlar om mer än att odla morötter. Vi behöver skapa lösningar för boende, energi, livsmedel och transporter med mera. För att göra dem långsiktigt livskraftiga måste de byggas på människors delaktighet och ansvar.

Det fina i kråksången är att många dellösningar redan finns lokalt i våra byar, bygder och stadsdelar. De hållbara framtidsmodellerna skapas just nu av människorna som förmår ha överblick över sitt samhälle. Endast där kan helhetliga lösningar formos. Nästa steg, när kunskaperna byggts upp och strukturerna fungerar i de små lokalsamhällena, är att överföra erfarenheterna till större orter.

Ur bygdernas kraft och kunskap kan vi bilda en hållbar värld. För all utveckling är lokal - även den globala.

KARL-ERIK NILSSON, ordförande Hela Sverige ska leva
INEZ ABRAHAMZON, vice ordförande Hela Sverige ska leva

Vår viktigaste uppgift nu

Hållbara bygder är den viktigaste frågan vi jobbar med nu. Det handlar om ett nytt hållbart sätt att leva; ekonomiskt, socialt och ekologiskt. Landsbygden kommer att bli mer och mer viktig i samhällsutvecklingen och politiken igen. Här kommer både mat och energi att produceras – på hållbara sätt.

HELA SVERIGE SKA LEVA har arbetat med Hållbara Bygder sedan 2003. Arbetet har hittills bedrivits i projektform men håller nu på att permanentas i den ordinarie verksamheten. Den del av projektet som beskrivs i denna skrift startade under hösten 2007 och avslutades under hösten 2009. Flera organisationer har medverkat i arbetet vilket stärker samverkan på det lokala planet. Arbetet med hållbara bygder ska generera och sprida kunskap kring hur lokala utvecklingsprocesser kan skapa hållbara lokalsamhällen. Arbetet syftar också till att påverka politiken så att den ger bättre förutsättningar för en hållbar utveckling på landsbygden.

I din hand håller du nu slutrapporten om de bygder och människor som tänker och lever i framkant. Välkommen till en spännande landsbygd och en ny tid där vi ser helheten.

UNO LUNDBACK,
projektledare
Hela Sverige ska leva

PROJEKTLEDARE

Kontaktperson **Uno Lundback**
Telefon **070-600 04 30**
Hemsida **www.helasverige.se**
E-post **uno.lundback@helasverige.se**

Framtiden är vår utgångspunkt

Våra insatser för hållbar utveckling fokuserar på de frågor som har blivit aktuella under senare tid: Klimatförändringarna, behovet av nya energiformer samt behovet av justeringar av vårt samhällsekonomiska system. Dessa frågor har en sådan betydelse för vår framtid att de inte kan nonchaleras. Mycket av arbetet i Hållbara bygder har därför handlat om att göra en omvärldsanalys och öka medvetenheten kring dessa frågor och skapa förutsättningar för landsbygden att vara med i den viktiga omställningen av vårt samhälle.

VI BEFINNERS OSS I EN SPÄNNANDE och i många delar skrämmande tid. Insikten börjar växa fram att den nuvarande samhällsstrukturen inte är hållbar och att förändringar måste ske. Vi står inför en mängd utmaningar som ska hanteras samtidigt.

BLAND ANNAT BEHÖVER VI:

- Stoppa den globala uppvärmningen av klimatet innan de självförstärkande mekanismerna gör situationen okontrollerbar.
- Rädda och återskapa de ekosystemtjänster som idag är hotade och som vi är beroende av för vår överlevnad, att skydda biologisk mångfald är en viktig ingrediens här.
- Kraftigt minska vår energiförbrukning samtidigt som vi ersätter fossila bränslen och kärnkraft med förnyelsebar energi, inte minst livsmedelssystemens energianvändning behöver ses över.
- Förbereda oss för en global omfördelning av resursanvändningen.
- Fokusera på hälsa livskvalitet och livsinnehåll framför ökad materiell konsumtion.
- Skapa ett nytt ekonomisystem som hjälper oss att göra denna omställning.

Detta är ett tillfälle för dem av oss som gillar utmaningar och förändringar. Stora och nödvändiga förändringar är just vad vi kommer att uppleva det närmaste decenniet.

HÅLLBARA BYGDER ARBETAR med denna nya omvärldsanalys som grund. Vi menar att landsbygden kommer att spela en viktig roll för de förändringar som behöver göras i hela samhället. Det är på landsbygden som naturresurserna, livsmedelsförsörjningen och energikällorna finns, samtidigt som det är en eftertraktad livsmiljö. Många människor har kunskap om naturen och hur man kan bruka den för olika ändamål. På landsbygden finns också en vana att samverka och att organisera sig för att tillsammans finna lösningar. Dessa färdigheter gör landsbygden och landsbygdsborna till viktiga resurser i det kommande förändringsarbetet.

Bygderna som ingår i nätverket Hållbara bygder har sökt metoder för att minska påverkan på klimatet, förberett sig inför följderna av klimatförändringarna och prövat alternativa förhållningssätt till energifrågorna. Man har även undersökt möjligheterna att hållbart använda lokala naturresurser och skapa en livsmedelsproduktion för framtiden. Dessutom har bygdens egen potential utvecklats genom att man inkluderat lokal och traditionell kunskap i nyttjandet av naturresurserna. Genom att utveckla dessa områden i bygderna stärks den lokala ekonomin, den sociala samvaron och både de ekonomiska och ekologiska kretsloppen sluts i mindre cirklar. Detta bygger lokalsamhällen med en högre självförsörjningsgrad än idag och som kan stå starkare i en orolig omvärld.

” Vår okunnighet är inte så stor som vårt misslyckande med att använda vad vi vet.”

M. KING HUBBERT

TRÖNÖBYGDEN

• Trönö •

Trönöborna har en lång tradition av gemensamt arbete och av att klara sig själva – tillsammans.

”Ha kul utan olja” är parollen i Trönö

När mörkret faller i Trönö tänds den lilla lampan på anslagstavlan mitt i byn. Automatiskt och tack vare solceller. Det kan man kalla hållbart både vad gäller energi – och socialt. Här finns en stolt tradition av att arbeta tillsammans. Trönöbygden satsar på det man har, jord och skog. Och solcellslampan är en lokal uppfinning.

– **HA KUL UTAN OLJA! ÄR VÅR PAROLL.** Men det är också tungt att ställa om från det bekväma oljelivet, säger Bo Lundstein, ekonomiansvarig i Trönöbygden.

Förstudier har gjorts om pelletsproduktion av hampa och rörlfen, närvärmecentral, biogas och vindkraft.

På premiären av Trönömässan 2008 fick en del av besökarna vara med och prioritera vad som är det viktigaste att satsa på när det gäller hållbarhet. Vindkraften vann.

– På två-tre år har inställningen till vindkraft svängt 180 grader i hela Söderhamns kommun. Från ett kraftigt motstånd till att till och med markägare är intresserade av att arrendera ut till vindkraft, säger Bo.

”Jag är så nöjd med att vi är ’hard core’. Vi har brandvärn och utgår från de areella näringarna.”

TRÖNÖGUMMAN ÄR SEN NÅGRA ÅR ett gemensamt varumärke för lokalproducerad mat. Mest känd är Trönögummans äppelmust, som 2008 tillverkades av tre ton vinterfrukt, som trönöborna skänkte. Vinsten går varje år till Trönöbygdens ekonomiska förening, som också står för det gemensamma produktionsköket samt mejeriet.

– Vi, alltså Trönöbygdens ekonomiska förening, har varit duktiga på att skapa infrastruktur i byn. Det ger en känsla av att man kan tänka på nya sätt och kanske driva egna företag, säger Po Tidholm, sekreterare i föreningen.

– Jag är så nöjd med att vi är ”hard core”. Vi har brandvärn och utgår från de areella näringarna. Vi bygger näringar kring det som finns här – inte kring vad andra vill ha, eller ännu värre vad vi tror att andra kanske vill ha. Alltså, vi har fokus på bygden, företag, råvaror och vår kompetens, fortsätter Po.

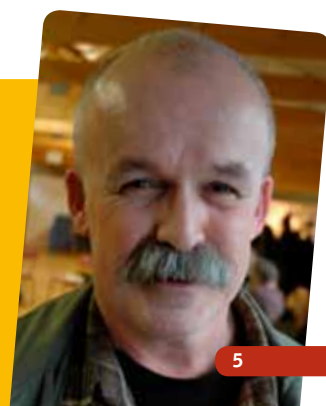
FÖR NÅGRA ÅR SEN ÖPPNADES ett särskilt stödsparkonto hos JAK. Där sparar trönöbor och andra intresserade. Söderhamns kommun har satt in en miljon kronor på kontot, vilket bidrar till sparpoäng som lokala företag och föreningar kan nyttja. Hittills har nio föreningar i bygden, tack vare det, kunnat låna för att köpa ny brandbil, rusta upp gamla fåbodvägen och köpa bystuga samt produktionskök.

Trönöbygden har också haft flera föreläsningar, inventerat solfångare och solceller samt ordnat Framtidsfesten, en hel dag med utställning av skolbarns bilder (”Trönö 2018”), föreläsningar, lokal mat, underhållning och grupparbeten. Nu jobbar man vidare med tre arbetsgrupper: Vindstyrkan jobbar vidare för vindkraft, de ska träffa markägare. En biogasanläggning tillsammans med Lindefallet- och Norralabygderna väntar ”bara” på åtta miljoner kronor. Sen kan mänskligt rötslam, ensilage, vallgrödor och köksavfall bli bränsle. Bo & Leva-gruppen jobbar med förberedelser för ökad inflyttning. Plus 10-15 procent, 1 000 invånare år 2018, är målet.

CALLE Höglund

– Att arbeta med jorden är lustfyllt för mig. Förut var jag vanlig bonde och tyckte att produktionsökning var beviset på att det gick bra. Det vi höll på med då var ju fel. Idag ser jag andra saker som viktiga, men jorden och lusten hör fortfarande ihop för mig. Och det är tillfredsställande att vara med och bidra till en utveckling för mänskligheten som jag tror på.

Calle Höglund, ekologisk bonde i Trönöbygden

TRÖNÖBYGDEN

Kontaktperson **Bo Lundstein**
Telefon **0270-42 77 62**
Hemsida **www.tronobygden.se**
E-post **info@tronobygden.se**

- Vi har en målbild och jobbar väldigt strukturerat. Annars är det svårt att komma framåt, säger Anitha Barrsäter.

Svartådalen skapar marknad för lokal mat

Svartådalen har Europas största våtmarker i hävd. Ska bygden fortsätta vara attraktiv för både boende och turism måste våtmarkerna fortsätta betas och brukas. För att gynna det frågade Svartådalens bygdeutveckling 20 kommunala och andra storkök i Sala kommun: Om det fanns lokalproducerad mat, vad skulle ni vilja köpa? Det var en undersökning som fick fram en marknad för bland annat rotfrukt, potatis och nötkött.

- **NU HAR VI ARGUMENT** för att inspirera nya producenter: Om ni vill odla så finns det en marknad! säger Anitha Barrsäter, ordförande i Svartådalens bygdeutveckling.

Projektet LOMIS, Lokal mat i Svartådalen, arbetar för hela Sala kommun och har nu fått igång en växtodlarcirkel, som intresserade mer och fler än de trodde. Tjugo personer går kursen nu. Samtidigt fortsätter arbetet med att driva på för att få Sala kommun att handla mycket mer lokalproducerad mat, enligt den så kallade Borlänge-modellen.

SEDAN TIDIGARE ÄR KÖTTPRODUKTIONEN stor i trakten och sex ekologiska nö- och färbönder har tillsammans varumärket Gröna hagar. Nu vill de gå vidare med eget slakteri och vidareförädlingshus för både kött och annat. En förstudie är nästa steg och en sådan får stöd från LRF, länsstyrelsen, kommun, landsting med flera.

Trakten omtalas som särskilt van vid och skicklig på att söka, få och driva projekt så att det blir resultat och gör skillnad.

- Om vi gör saker för projektens skull är det ju inte intressant. Det vi genomför i projekten ska vara för bygdens skull! Det förutsätter att det finns ett behov i bygden. För att arbetet ska fortleva måste människorna vara engagerade, så att det inte tar slut när projektet stänger dörren, säger Anitha.

Fem grupper arbetar för att komma vidare med det hållbara arbetet, var och en inom ett visst område. Det ska resultera i en förstudie.

- Vi vet inte vad vi kommer fram till. En del anar vi, men förstudien

måste få ha sin gång och visa vad vi kan få med oss folk på. Det gäller att vi jobbar med rätt frågor, säger Anitha.

Det är Svartådalens bygdeutveckling som gör förstudien tillsammans med Sättra brunn konferens och spa-anläggning.

- Vi har valt gruppleddare som är intresserade, har nätverk och vet hur man lyfter frågor. Samtidigt ville vi ha folk som inte har jobbat förut inom bygdeutvecklingen. Vi vill ju nå ut till människor som inte är redan frälsta, säger Anitha.

"Om vi gör saker för projektens skull är det ju inte intressant. Det vi genomför i projekten ska vara för bygdens skull!"

GRUPPLEDARNA KAN KÄNNA SIG UTVALDA! De är handplockade och har personligen ombetts att ta på sig uppdraget. De får vardera 10 000 kronor för det arbete de gör under det halvår som förstudien pågår.

- Jag blev lite stolt när jag fick frågan, måste jag säga. Men framför allt nervös. Men nu har jag bestämt mig för att jag ska klara det här, säger Helen Karlsson som leder skolgruppen.

- En annan grupp har en idé om att öka turismen hit utan att öka transporter. Vi funderar på hubbar att utgå ifrån, där man kan ställa bilen och byta till cykel, kanot eller häst och vagn, till exempel, säger Jan Forsmark, projektledare för förstudien.

ANITHA Barrsäter

- Vi har sju barn. Hur ska jag se på att jag satt barn till världen om vi inte kan förändra nu och se en framtid för dem? Jag vill känna att jag har gjort något, dragit mitt strå till stacken och inte suttit på rumpan och väntat på någon annan. Själv är jag ett barn av konsumtionssamhället. Min generation har varit ofantligt korkad.

Anitha Barrsäter
ordförande i Svartådalens bygdeutveckling

SVARTÅDALENS BYGDEUTVECKLING

Kontaktperson **Anitha Barrsäter**
Telefon **070-736 36 82**
Hemsida **www.svartadalen.nu**
www.satrabrunn.se
E-post **anitha.barrsater**
@euroconnect.se

Skördemässa, lokalt slakteri, turism i reservat och fjärrvärme i byar är några av projekten runt om i hållbara bygder.

HÅLLBARA BLÄDINGE • Alvesta

På Blädinges festplats ordnades 2008 en skördemässa med ekologiskt fokus.

– Det var samma helg som Ölands skördefest, så för de boende i bygden var skördemässan i Blädinge ett bra miljöalternativ! Det kom mycket folk och utställarna sålde slut, säger Karin Sahlström, Naturskyddsföreningen Alvesta. På skördemässan fanns grönsaker, fjällko-ost, honung, lammpälsar och en kock som på plats lagade gourmetmat av lokalt och ekologiskt.

Våren 2009 förverkligades idén om en ekologisk trädgårdsdag inomhus, med fröer, plantor, örtråmer, föreläsningar och böcker.

Intresse finns i och kring Blädinge också för generationsboende, vedeldning och solvärme. Arbetsgruppen Hållbara Blädinge har nu fått Leader-pengar för att gå vidare med skördemässan och trädgårdsdagen. Nio familjer har gått samman om en gemensam ekologisk potatisodling.

Kontaktperson Lisbeth Hellström

Telefon 0472-410 69

Hemsida www.alvesta.snf.se

E-post lisbeth.hellstrom@kommun.alvesta.se

HULTBYGDENS INTRESSEFÖRENING • Hult

Hultborna verkar i och nära två naturreservat, Skurugata/Skuruhatt samt Klinten. Intresseföreningen har ett förvaltningsavtal som innebär att de röjer stigar och håller sly borta i det kommunala Klinten. I det statliga Skurugata/Skuruhatt har bygdens människor haft i uppdrag att läsa av turistströmmen. Nu arbetar Hultbygdens intresseförening för att ta över förvaltningen också av det statliga.

Föreningen vill bland annat göra reservatet tillgängligt för handikappade. Signalerna från länsstyrelsen har man hittills

uppfattat som positiva.

På intresseföreningens uppdrag har dessutom en förstudie gjorts av turismens potential. 22 företagare/intressenter vill vara med och utveckla turismen.

– Det är första gången så många inom turistnäringen här samordnas, säger Bernhard Issal, ordförande i Hultbygdens intresseförening.

Kontaktperson Joacim Wirefeldt

Telefon 070-677 76 48

E-post joacim.wirefeldt@telia.com

KALIXBYGDENS BYARÅD • Kalix

Energi och hur man i hushållen kan spara på den är i fokus för Kalixbygdens byaråd, med 35 byar som medlemmar.

Man funderar också på om det finns byar som är tillräckligt tätbebyggda för fjärrvärme.

Vill några byar göra lokala energiplaner så är Luleå Tekniska Universitet, Norrbottens Energikontor och Naturbruksgymnasiet, alla intresserade av att hjälpa till.

– Vi vill också inventera och dokumentera sånt som är vardagligt men unikt i varje by, som gångstigar och fiskeplatser, säger Jan Nilsson, byarådets ordförande.

Kontaktperson Jan Nilsson

Telefon 070-575 84 51

Hemsida www.kalixbyar.se

E-post info@kalixbyar.se

VÄNNÄS LANDSBYGDSRÅD • Vännäs

Ett andelsägt vindkraftverk vill Vännäs landsbygdsråd få till. Intresset är stort från folk runt om i bygden. Vindkraftverket har märkligt nog blivit försenat efter att kapitalstarka intressenter i Umeå ville vara med. Men sedan drog de sig ur.

– Vi tar nya tag, säger Billy Ederlöf, vice ordförande.

I trakten görs också förstudie för ett lokalt slakteri. Nu finns

det närmaste slakteriet i Luleå, 30 mil bort.

– Intresset är stort och kalkylerna ser bra ut, säger Leif Lindgren, en av flera bönder i styrgruppen.

Kontaktperson Billy Ederlöf

Telefon 070-312 90 80

E-post billy@alvnet.se

Byalaget sköter driften av Boets skola. Med en ny vedpanna gynnar det både människor och miljö.

BOETS BYALAG • Ödeshög

Byalagets största och viktigaste uppgift är att ansvara för drift och förvaltning av Boets skola.

Byalaget har under de senaste åren arbetat aktivt för att slippa oljeberoendet och gå över till biobränsle. För både miljös och ekonomis skull.

– Vi bor ju mitt inne i råvaran och genom att elda med ved kan vi dels skapa inkomster för traktens skogsägare dels värna om miljön, säger Roger Silfver, byalaget.

En ny vedpanna har installerats. För att slippa oljeeldning på

helgerna samarbetar byalaget med en lokal VVS-entreprenör och lånar/testar en pelletsbrännare.

Elever och lärare i Boets skola har också i många år engagerat sig i miljöfrågor, i projektet "Grön Flagga".

Kontaktperson Roger Silfver

Telefon **0144-200 79, 070-637 66 84**

Hemsida **www.boetsbyalag.nu**

E-post **roger.silfver@telia.com**

ADELÖVS FRAMTIDSGRUPP • Tranås

För att kunna bli fler arbetar adelövsborna för att få fram mer mark via bland annat en fördjupad kommunal översiktsplan av fritidsområdet Vallstrop. Om byggrätten släpps fri, större hus tillåts och VA-anläggningen blir gemensam kan det öppna för fler permanentboende. Idéer finns också om en liten ekoby i Adelöv.

En kurs i yrkesmässig trädgårdsodling är på gång i Tranås kommun.

I Adelöv finns också planer på att värma upp kyrka och församlingshem med hjälp av biogas som produceras på granngården.

Kontaktperson Ingemar Karlsson

Telefon **0140-730 30**

Hemsida **www.adelov.se**

E-post **ingemarslantbruksredovisning@hotmail.com**

HÄVLAS SAMLADE FÖRENINGAR • Rejmyre och Hävla

När hävlaborna prioriterar blir utveckling av förskolan och äldreboendet i byn viktigast, samt att få butiken tillbaka.

– Om kommunen och byborna kan hjälpas åt kan vi göra mycket. Vi i Hävla måste i så fall vara beredda att bidra med mycket ideellt arbete och engagemang, tror Lelle Karlsson,

kontaktperson för Hävlas föreningar.

Hävlaborna har också idéer om småskalig fjärrvärme.

Kontaktperson Lelle Karlsson

Telefon **070-657 92 94**

Hemsida **www.idesmedjan.com**

E-post **lelle@idesmedjan.com**

ORSA BYARÅD OCH LIMA-TRANSTRANDS HUSHÅLLNINGSSÄLLSKAP • Orsa och Lima

Tillsammans med Centrum för biologisk mångfald vill byaråd och hushållningssällskap kartlägga fåbodbruket. De vill se hur många brukare, djur, vilka marker och vilken biologisk mångfald där finns. Dessutom jobbar man med "Orsamanifestet" som går ut på att fåbodbruket ska organiseras via fåbodlagen i stället för att enskilda sköter fåbodarna.

– För att bevara fåbodbruket och en gemensam känsla för det, vill vi bromsa utvecklingen att det i en del områden syns

fler parabolantennor än mjölkbodarna, säger Bo Karlsson, ordförande i Orsa byaråd.

Sedan planerar Orsa byaråd och Lima-Transtrands hushållningssällskap att bjuda upp fåbodrörelsen till samarbete.

Kontaktperson Bo Karlsson

Telefon **0250-55 13 50, 070-325 4935**

E-post **karlsson.gkb@telia.com**

STORA MELLBY INTRESSE-
FÖRENING MED OMNEJD

• Nossebro •

- Det var som ett gammaldags väckelsemöte, säger Holger Andersson om första informationsmötet om vindkraft. Och nu står det där!

Vindsnurran engagerar hela Bjärkebygden

Under det allra första informationsmötet fick Bjärke vind ekonomisk förening in föränmålningar värda 6,6 miljoner kronor till det första vindkraftverket. Det tog bara några timmar.

- **DET GÅR IN 150 PERSONER** i bygdegården. 220 kom. Vi trodde aldrig vi skulle få ett så stort gehör, men vi fick in så mycket pengar att vi bara behövde låna lite på banken, säger Lasse Påfvelsson, ordförande i Bjärke vindkraft ekonomisk förening.

Det första vindkraftverket har 153 delägare. De har satsat 60 000 kronor vardera och förhoppningen är att de får en tioprocentig avkastning från och med år tre. Det var de fyra LRF-avdelningarna i gamla Bjärke kommun som kom på idén om ett gemensamt vindkraftverk – och det i en trakt där väderkvarnarna länge var många. Redan under arbetet med att leta plats, fixa bygglov och så vidare, kände arbetsgruppen hur intresset från människorna runtomkring ökade. Och när det sen byggdes pratade alla om det och lokala entreprenörer körde grusbilar, grävmaskiner, sprängde och högg skog.

- Det har övergått till ett Folkets klimatprojekt, från att handla om bara vindkraftverk, säger Lasse.

TILL BYGGNADSNÄMNDEN I ALINGSÅS kommun kom inte ett enda överklagande in. Vindkraftverket räknas in när energigruppen Ett fossilfritt Bjärke sammanställer all ny förnybar energi och energibesparande åtgärder som tas fram i bygden under en tvåårsperiod. Gruppen bildades av Intresseföreningen Stora Mellby med omnejd och vill också ta fram nyckeltal för alla utsläpp i bygden.

- Nu har vi som mål att sänka koldioxidutsläppen med 20 procent på två år. På något vis får vi hitta ett tal som vi kan utgå ifrån, säger Holger Andersson, projektledare för Bjärkebygden i framtiden.

När de hade föreläsningar om eco driving (sparsam körning, som kan minska bensinförbrukning och därmed utsläpp med 20 procent) ringde Holger till lokaltidningarna och sa "Nu är det dags att komma, nu har vi något roligt på gång här igen!"

- Det har ett viktigt symbolvärde att tidningarna skriver. Det är överhuvudtaget viktigt med en trevlig anda. Pekpinnar fungerar inte. Och det här med domedagen kanske är viktigt i och för sig, men först måste man ju få folk intresserade så att de kan ta emot budskapet, säger Holger.

"Det har övergått till ett Folkets klimatprojekt, från att handla om bara vindkraftverk."

PÅ BJÄRKEDAGEN DEN 21 SEPTEMBER 2008 var det dags. Då invigdes det 75 meter höga och 800 kWh starka verket med vingar på 53 meter i diameter.

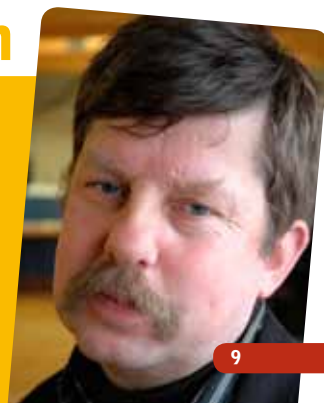
- Då kunde var och en av de 450 gästerna gå fram till sitt underverk och klappa det. Tänk, i början av 90-talet försökte jag få till ett 20 meter högt verk, men motståndet var för stort då, säger en stolt vindordförande i Bjärkebygden.

Nu har föreningen planer på ytterligare två eller tre vindkraftverk. I Bjärkebygden diskuterar de också sen en tid hampa och havre för framställande av fasta eller flytande bränslen. Sol, vatten och framförallt skogsråvara är aktuella för omställningen i Bjärkebygden.

HOLGER Andersson

- Vi har fått jorden till skänks och vi ska vårda den. Min kristna övertygelse är en av drivkrafterna som får mig att engagera mig i detta. Jag har som alla människor ett ansvar för morgondagen där våra barn och barnbarn ska få leva ett gott liv. För mig betyder tron att jag ska hantera världen och mina medmänniskor väl.

Holger Andersson, projektledare Bjärkebygden i framtiden

STORA MELLBY INTRESSEFÖRENING

Kontaktperson **a.holger@telia.com**
Telefon **070-840 54 82**
Hemsida **www.bjarkebygden.se**
E-post **a.holger@telia.com**

- Vi vill ha en enkel modell för att räkna koldioxid, som täcker alla delar i livet, säger Bobby Hultberg. Ett steg på vägen att förstå kan vara klimatpusslet.

Ambjörnarps klimatgrupp inspirerar

Var och en måste själv upptäcka hur hon/han ska minska sina utsläpp från mer än tio ton till kanske bara ett ton koldioxid per år. Och hur svårt det är. Därför arbetar man i Ambjörnarp med ett mycket konkret klimatpussel.

- Vi försöker också visa på goda exempel i vardagen. Ingen kan ju göra allt – men alla kan göra något, säger MonaLis Gustavsson, ordförande i Ambjörnarps byalag.

KLIMATARBETSGRUPPEN, där MonaLis också är med, är en grupp i byn som byalaget stödjer och ser lite som en expertgrupp inför till exempel arbetet med lokal utvecklingsplan. I gruppen diskuteras miljö både globalt och lokalt.

På julmarknaden visade klimatarbetsgruppen med hjälp av en julböngröta skillnaden mellan koldioxidutsläpp från den och annan julmat. De informerade om eco-driving och sålde rättvisemärkta varor och Jordens vänner-böcker.

- Vi samlade ihop julgrejer också och sålde. Det som kallas återbruk. Vinsten från det och den närproducerade maten vi sålde, blev 2 000 kronor. För det har vi adopterat 20 000 hektar regnskog i Amazonas, som vi ska försöka ha kvar i tio år, säger Bobby Hultberg, i klimatarbetsgruppen.

TVÅ GÅNGER VARJE ÅR ska de träffa kommunpolitiker från i första hand Ambjörnarp, i andra hand någon annan från varje parti, för att diskutera vad politikerna kan göra för klimatet.

- Sen ska vi hålla ögonen på dem, vad de gör, via budgeten. Jag tycker att Tranemo kommun borde investera i vindkraftverk, biogasanläggning och passiv- eller lågenergihus, gärna i Ambjörnarp, säger Bobby.

Han jobbar nu tillsammans med hustrun, som är konstnär, och några ytterligare med idén om ett klimatpussel. Varje pusselbit symboliserar en handling, exempelvis köp av medelhavsfrukt och dess koldioxidutsläpp. Genom att välja olika kombinationer av

pusselbitar kan man minska eller öka sitt utsläpp. Svårigheterna kommer när man ska minska utsläppen väldigt mycket.

Ska man klara utsläpp på ett ton, jämfört med som idag 12–14 ton per svensk, är det omöjligt att klara pusslet. Då behövs en helt annan struktur.

- I stället för centralisering behöver vi lokalisering av samhället igen. Pusslet är tänkt att visualisera det, så att var och en kan upptäcka det själv! säger pusselidékäckaren Bobby.

AMBJÖRNARP VILL OCKSÅ GÄRNA räkna ut hur stora utsläpp bygden och dess människor gör idag. Man har uppvakttat humanekologer vid Göteborgs universitet för att få hjälp att räkna på det.

Till sin förvåning möter MonaLis fortfarande människor som obekymrat säger "Åka utomlands, det har väl alla rätt till. Flyger inte jag så flyger någon annan".

- Man blir mällös. Men vi försöker påminna och vara förebilder. Och nu visar nya siffror förresten att fler på landsbygden här i Tranemo kommun åker buss, säger hon och låter ganska nöjd. Jämte rättvisemärkt korb på julmarknaden var klimatarbetsgruppen med när cykelstråket på gamla banvallen till Tranemo invigdes våren 2008. Tillsammans med kommunen och andra informerade de också då om miljöarbetet. Flera föredrag har de också bjudit in till, bland annat ett där en reporter på Göteborgs-Posten som bevakat stora internationella miljömöten, medverkade.

MONALIS Gustavsson

- Jag var inte så intresserad från början, men nu tycker jag att det ger mig kunskap, att jag lär mig mer och mer. Och jag vill göra något! Jag vill att mina barnbarn ska säga "Mormor försökte i alla fall, hon lät det inte bara vara". Jag har pratat med dem om att inte slösa utan hellre köpa begagnat och så. Det hade de nog inte tänkt på.

MonaLis Gustavsson, ordförande Ambjörnarps byalag

AMBJÖRNARPS BYALAG

Kontaktperson **Bobby Hultberg**
 Telefon **0325-66 10 02, 66 10 03**
 Hemsida **www.ambjornarp.nu**
 E-post **bobby@vagaboskola.se**

Stor nyfikenhet och kompetens i bygderna – och inget gnäll...

KUSTRINGEN • Kalix

Byborna vid kusten sköter Likskärs naturreservat, men jobbar för att få ta över hela förvaltningen av både reservat och fisket längs kusten, från länsstyrelse och fiskeriverk.

- All kompetens finns här, yrkes- och fritidsfiskare, biologer, jägmästare... alla finns här, säger Karl-Erik Spets, ordförande i Kustringen, byautvecklingsföreningen för Nyborg, Ryssbält och Storön i Kalix kommun.
- Vi vill bestämma fredningsområden för att skapa ett mer

hållbart fiske. Vi tycker inte att det behöver styras från Stockholm, säger Karl-Erik Spets.

Kontaktperson	Karl-Erik Spets
Telefon	0730-28 14 90
Hemsida	www.kustringen.com
E-post	ordforande@kustringen.com

HÅLLBARA HÅLLNÄS, HÅLLNÄS SOCKENRÅD • Tierp

Först ut i Hållnäs är energiproduktionen. Tillsammans med det lokala utvecklingsbolaget har sockenrådets arbetsgrupp informerat markägare om vindkraft. Intresset var tämligen stort. Nästa gång man träffas kommer Ångströmlaboratoriet vid Uppsala universitet för att berätta om den senaste forskningen kring vind- och vägkraft. Hållnäs har fem mil östersjökust.

Efter ännu ett energiseminarium, om solenergi, går Hållbara Hållnäs över till föreläsningar inom annat område, till exempel lokal livsmedelsproduktion.

Kontaktperson	Gunilla Johansson
Telefon	0294-220 25
E-post	gunilla.johansson@tierp.se

ALLAKTIVITETSHUSET • Torup

– Här är inget gnäll om skateboardramper eller tennisbanor. Jag menar att det är trygghet och delaktighet som gör att unga vill bo här. Vi brukar åka ut och grilla, åka pulka, spela paintball och ha LAN-party (träffas och spela datorspel), säger Urban Nordell, Allaktivitetshuset i Torup, Hylte, Halland.

Till aktiviteter och fester får de unga själva gärna bjuda in sina föräldrar – och det gör de! Allaktivitetshuset jobbar för

respekt, men utan förbud, säger Urban Nordell:
– Det är ett större problem med vuxnas attityd än de ungas. Skriv det.

Kontaktperson	Urban Nordell
Telefon	070-540 62 25
E-post	urban.nordell.torup@telia.com

LÅNGHEDS FRAMTID • Aifta

Sedan sommaren 2008 är Stora hälsingegårdars väg skyltad som kulturväg. Bygdeföreningens arbetsgrupp Långheds framtid funderar på hur man ska få fler turister att stanna och kunna köpa lokalproducerad mat och övernatta. Sedan några år ordnar bygdeföreningen och idrottsföreningen höstmärnad tillsammans. Där säljs lokalt hantverk och lokalt producerade grönsaker, charkuterier, honung med

mera. Varje säsong odlar och säljer fler och fler närodlat. Intresset att handla är också stort. Årligen ordnas slätter på gammalt sätt med häst och hässjning.

Kontaktperson	Kristina Nilsson
Hemsida	www.langhed.se
Telefon	0271-131 42, 070-306 73 64
E-post	haver064@hotmail.com

I Åre tar Fjällbetes får och människor upp kampen mot börsen och den traditionella ekonomin.

Fjällbete skapar lokal ekonomi i Åre

Här har jordbruket krympt och turismen vuxit kanske mer än någon annanstans. Åre är Sveriges hetaste fjällby. Nu vill Fjällbete i Åredalen ekonomisk förening att trakten hamnar på kartan för nydanande lokal ekonomi också. Ett konkret exempel på detta är den låda med mat från ett halvt lamm som man producerar, och som rent krasst kanske är mer lönande att investera i än på börsen?!

ALLT BÖRjade MED ETT TÄNK kring lokal ekonomi som en väg till hållbar utveckling. Fjällbete startades år 2002 för att skapa lokal ekonomi på riktigt och inte bara producera skrivbordsprodukter och konsulta i hur man "borde" göra. För de initiativtagande bönderna var lokal matproduktion den självklara utgångspunkten. Efter sju år har företaget 125 delägare som äger 1 000 tackor och lamm. Dessa betar flera hundra hektar runt om i Åres gröna dalar. Delägare är privatpersoner, bönder, restauranger och andra lokala företag. Efterfrågan på lammköttet är större än tillgången och bara delägare får köpa kött från de lamm som Fjällbete slaktar på gårdsslakteri i Strömsund. Av restaurangköken går de bästa först. En del större restauranger får helt enkelt nobben för att köttet inte räcker. Fyra personer får sin försörjning från Fjällbete: Fårherden plus en "levande skola"-anställd som tar hand om de barn som skolan bedömer behöver byta miljö några eller alla dagar i veckan. För arbetet med skolbarn ersätts Fjällbete av kommunen. Därutöver jobbar två personer med utveckling av företaget, konsultuppdrag inom lokal ekonomi samt arrangerar upplevelser för besökare.

– **HÖSTEN 2008 ORDNADE** vi den första Äntligen utför-konferensen. Apropå att det gick utför för den traditionella ekonomin. Det är bra för lokal ekonomi, som mer och mer kommer att framstå som ett bättre alternativ, inte bara ideologiskt utan också rent ekonomiskt. "Money talks", säger Jörgen Andersson, daglig ledare vid Fjällbete.

Äntligen utför-konferensen ska bli årlig och nationell. Åretrakten lever på turism- och besöksnäringen. Jörgen hoppas att får och praktisk lokal ekonomi kommer att locka många gäster, nu när party-konferenser kanske inte är lika populära.

"Men innehållet i lådan kommer att vara likadant och alltså ha samma värde om 20 år."

I STARTGROPARNA LIGGER ÅRE SPARBOLAG. Från det hoppas Fjällbete framöver få riskkapital, bland annat för att bygga charkuteri och mejeri. Den som sparar 33 333 kronor får inte tillbaka pengarna, ej heller utdelning i kronor – men en låda med lammprodukter varje höst, för alltid!

– Du kan ju "spara" 30 000 kronor på börsen och se vad du får tillbaka ... Men innehållet i lådan kommer att vara likadant och alltså ha samma värde om 20 år, säger Jörgen som argument för den lokala ekonomins hållbarhet.

Fjällbete i Åredalen ekonomisk förening är också en av initiativtagarna till föreningen Lokalekonomerna.

HELENA Malmqvist

– Jag får en sådan wow-känsla när jag ser fåren gå och beta, blir glad! För mig är lukten av jordbruk lika med trygghet. Om det är lukten av dynga? Ja, haha, det luktar inte illa, utan barndom. Och nu senast fick jag positiv avkastning på min investering i Fjällbete. De andra fonderna backade.

Helena Malmqvist, delägare och styrelseledamot Fjällbete

FJÄLLBETE I ÅREDALEN

Kontaktperson **Linda Forss**
 Telefon **073-291 00 18**
 Hemsida **www.fjallbete.nu**
www.lokalekonomerna.ning.com
 E-post **linda@fjallbete.nu**

Lokala resurser varierar från röding och struts till utvecklade bränsleceller och vandringsleder.

BIOMOBIL • Falun

Tillsammans med forskare i Uppsala och Stockholm jobbar intressenter i Falun för att ur poppel utvinna och utveckla en sockerlösning som kan användas för att driva bränsleceller i elbilar.

– Det är viktigt att ny teknik också kommer att fungera lokalt. Det här kan bli jättebra för glesbygd där bensinmackar läggs ner, säger Bernt Lindberg, projektledare för BioMobil i Falun.

I Falun planerar man nu för att bygga en demonstrationsmodell som visar hur sågspån stoppas in i en ände och driver en motor i andra änden.

Kontaktperson **Bernt Lindberg**
Telefon **023-299 12**
E-post **bernt-lindberg@telia.com**

Tåsjödalen LRF-avdelning • Tåsjö

– Vi håller på att inventera vilka resurser vi har. Idén nu är att plocka ihop en låda, Tåsjödalen specialiteter, säger Bertil Jakobson.

I lådan tänker han sig struts, tunnbröd, sylt, saft och fisk, röding och öring.

– Och är det ingen annan som kan gräva upp "tåsjöbananer" (mandelpotatis) så gör jag det själv!

Tåsjödalen involverar gärna folk från hela Strömsunds kommun i det här arbetet, om inte annat för att få fler varor i lådan, gärna honung och ost.

– Vi ska börja med ett järngång och visa att det går, säger Bertil Jakobson.
Själv odlar han också hampa av hög kvalitet, längst norrut och högst över havet i hela landet.

Kontaktperson **Bertil Jakobson**
Telefon **0671-211 00, 070-668 75 75**
E-post **bj067121100@telia.com**

Mitthärjedalens bygdesamrådsgrupp • Hede

Idéer finns om att använda Sonfjällets nationalpark som motor för att miljöindexera hela gamla Hede kommun. Hit hör bland annat Vemdalskalet och Björnriket.

– Om skyltar säger "Välkommen till Sonfjällets Nationalpark" skulle det inspirera företag och privatpersoner att tänka sig för och göra egna förbättringar

vad gäller till exempel sopsortering, resande och uppvärmning, säger Stefan Ericsson för bygdesamrådsgruppen.

Kontaktperson **Stefan Ericsson**
Telefon **070-221 73 85**
E-post **stefan.ericsson@herjedalen.se**

BYALAGET • Västra Torup

Turismen är den enskilt största anledningen till att det har vänt för Västra Torup. Både företagande och befolkning ökar. Bara till älgparken, Skånes första, kom 6 000 besökare 2008. Byalaget fortsätter arbetet för att utveckla turismen.

– Vi riktar in oss på vandringsleder i och utanför byn. Mest märker vi upp små vägar och stigar som redan finns. Det är

alltid nära till bokskogen. En del platser kommer gästerna bara till med byalagets populära guidade vandringar, säger Connie Asterman.

Kontaktperson **Connie Asterman**
Telefon **070-815 41 54**
Hemsida **www.vastratorup.se**
E-post **asterman@bredband.net**

Jämjö - vår by på nätet

Medborgarkontrakt

Jämjö - Byn på nätet har nu startat ett projekt för att engagera människor i bygden runt vår gemensamma miljö. Vi vill visa på ett gott exempel och visa att det går att leva

Jämjötrakten går från att vara bredbandsspionjärer till att fixa vandringsled och Miljöresa för skolelever.

Medborgarkontrakt för framtiden i Jämjö

I Jämjö med omnejd har 200 personer skrivit på medborgarkontrakt. Var och en lovar där att göra sitt bästa för att minska koldioxidutsläppen.

– De har skrivit på för bygdens skull i första hand, tycker jag. Ja, för sin egen, bygdens och jordens skull, säger Jörgen Walter, som kom på idén om medborgarkontrakt.

MEDBORGARNA ERBJÖDS OCKSÅ att själva skriva till ytterligare ambitioner än att bara ”göra sitt bästa”. De lovade att cykla mer, sortera mer, sluta använda plastmuggar på jobbet, sluta elda med olja och köpa mer ekologiskt.

– Det är tanken bakom som räknas, att inte ha för stora visioner att ändra sitt liv helt och hållet. Det är bättre att göra någonting än ingenting, säger Jörgen, som blev positivt överraskad över att så många i de 3 000 hushållen faktiskt skrev på.

På allmänna möten, höstmärkten, i föreningsliv och till vänner och bekanta erbjöds medborgarkontrakten. Nu står de inlåsta i ett skåp på Jörgens kontor.

– Det var ett bra sätt att nå ut till många människor på en gång. Vi bad också alla anteckna sin e-postadress så att vi kan skicka ut nyhetsbrev, säger Jörgen.

Det var utställningen +6° av Cissie Hultberg och Anders Tivells (SLU) föreläsningar för Jändelskolans högstadium hösten 2008 som blev startpunkten för bygdens hållbarhetsarbete.

– Det var en otrolig upplevelse att se vilket enormt intresse det väckte hos eleverna. Hade man släppt en tändsticka på golvet hade man hört det, säger Bengt Grönblad.

Dramatiska kurvor och färgstarka målningar över vatten som stiger och globala folkvandringar fick många elever att fråga ”Vad kan vi göra nu?”

NÄRMAST FÖR DÖRREN STÅR den så kallade Miljöresan.

Inspirerade av Transition Towns planerar Byn på nätet – Jämjö tillsammans med Jändelskolan för ett utbyte med en skolklass i England.

”Det är tanken bakom som räknas, att inte ha för stora visioner att ändra sitt liv helt och hållet. Det är bättre att göra någonting än ingenting.”

– Att det handlar både om ungdomar och internationellt arbete gör att Leader ställer sig mycket positivt, säger Bengt förväntansfullt. Högstadieleverna ska sen fungera som Transition Towns-ambassadörer och berätta i Sverige om att, och hur, engelska samhällen kommit så mycket längre i arbetet med att klara sig utan olja.

Jämjö med omnejd kallar sig Byn på nätet sen de på 90-talet kämpade för att få bredband till trakten. De blev först i Blekinge med adsl.

Bengt Grönblad

– Jag är en sådan som folk ringer till. I december ringde en 94-årig man med 97-årig fru och berättade att de inte fick ut några pengar från lantbrevbäringen före jul. Jag åkte dit och hälsade på. De var så nöjda att någon ville lyssna! Sen fick de hjälp att lära sig blanketten för att ta ut pengar i affären. Jag tycker det är himla roligt att kunna hjälpa till. Det ger så mycket glädje tillbaka.

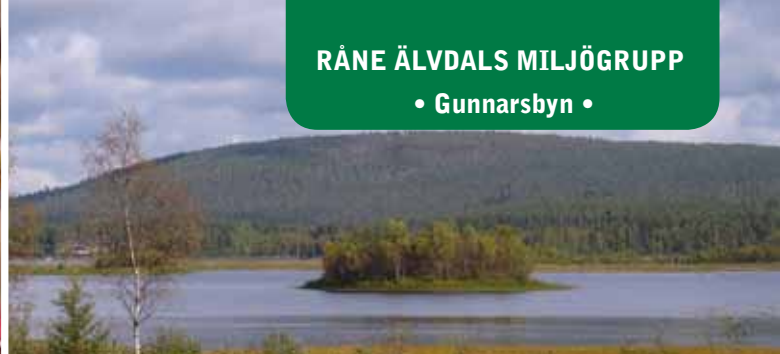
Bengt Grönblad, jämjöbo och ordförande i Blekinge länsbygderåd

BYN PÅ NÄTET

Kontaktperson **Bengt Grönblad**
 Telefon **070-863 16 38**
 Hemsida **www.jamjo.se**
 E-post **b.gronblad@telia.com**

En spjutspets när det gäller social samverkan, sägs det om byarna i Råne älvdal.

RÅNE ÄLVDALS MILJÖGRUPP

• Gunnarsbyn •

Grön mässa skapar möten i Gunnarsbyn

Här finns en av få församlingar i Svenska kyrkan som inte tappar medlemmar. I Gunnarsbyn, Norrbotten, står det lokala utvecklingsarbetet på tre ben. Ett av dem är just kyrkan. De andra är Råne älvdals ekonomiska förening och skolan, som är kommunal. När det kom till Hållbara bygder bildade de tre en arbetsgrupp tillsammans.

– **VAR OCH EN HAR JU JOBBAT** med miljö, men tidigare satt vi på varsin kammare, trots att det är en liten bygd, säger Bertil Degerlund som jobbar på Råne älvdals ekonomiska förening, Råek.

Hösten 2008 genomfördes sex seminarier om bland annat vindkraft, ekoturism, vatten och ekoteologi.

Nu har arbetsgruppen tillsammans planer på att söka projektmedel framöver. Till Gunnarsbyn bjuder de in politiker och tjänstemän från tekniska-, miljö- och byggnadsnämnden samt samhällsbyggnadskontoret för att försöka få Boden kommun att nappa på idén om att erbjuda alla fastighetsägare energigenomgångar. Energimyndigheten är också tänkt att delta. Lokala handlingsplaner för landsbygden med hållbar helhetssyn kommer också att diskuteras med kommunen.

TILL HÖSTEN 2009 FÖRBEREDS en första Grön mässa, som man hoppas ska bli långsiktig. Där ska sådant som är närproducerat och ekologiskt samt vindkraft tas upp.

– Meningen är att de i bygden som odlar till exempel morötter ska kunna sälja dem... Vi vill både ta vara på det vi har och ta in folk utifrån för att få ringar på vattnet! Att folk träffas känns särskilt viktigt. I varje by gör vi ju det, men det är lite för smått i det här sammanhanget. Vi vill vidareutveckla gemensamma mötesplatser där vi träffas "över gränserna", säger Bertil.

Nära Råne älv finns mycket fin odlingsmark, men bönderna är numer få. Så vad göra?

– Vi vill inventera vad det finns som är hållbart och vem som är

intresserad. Fler kan försörja sig, hel- eller deltid, på lite småskaligt jordbruk. Med klimathotet kan det ju bli än mer aktuellt, säger Bertil.

"Vi vill inventera vad det finns som är hållbart och vem som är intresserad. Fler kan försörja sig, hel- eller deltid, på lite småskaligt jordbruk."

GENOM ÅREN HAR RÅEK idogt stött på hos kommunen för att få till samarbete, men det går trögt på grund av brist på kraft, vilja eller förmåga till helhetstänk. I Boden har de styrande också varit negativa till lokalt äldreboende vid Råne älv. Nu sköter Råek, på entreprenad, den kommunala återvinningscentralen i Gunnarsbyn samt vikarierar som vaktmästare på skolan. Helst vill Råek köpa loss skolan.

– Ibland får vi kritik lokalt: "Det händer ju inte så mycket, vad gör ni?". Men om man tänker på vilka motkrafterna är så tycker jag att vi gör det bra som har hand om ett helt industrihus och skapar åtta jobb här på Råek, säger Bertil.

Han berömmar också församlingens nya präst, Mogens Amstrup, som säger sig ha en gå-kyrka i stället för en kom-kyrka, alltså en kyrka som går till folket, istället för en kyrka som folk måste komma till. Den spelar stor roll."

KERSTIN Engström

– Det är ju roligt att träffa så mycket folk. Och prata om hur vi på landsbygden ska överleva. Jag jobbar ideellt bland annat i vår butik med rättvisemärkt mat och kläder, i kyrkans regi. Det sägs att vi är fjärde största rättviseaffären i landet. Och så sköter jag Bilisten-pumpen i Gunnarsbyn. Kerstin Engström, vice ordförande kyrkorådet i Gunnarsbyn

RÅNE ÄLVDALS MILJÖGRUPP

Kontaktperson **Bertil Degerlund**
Telefon **0924-213 59**
Hemsida **www.raek.nu**
E-post **bertil@raek.nu**

Bråbygden inspireras av gamla tiders ekologiska kunskap, den självförsörjning som före slit- och slängsamhället gjorde att naturresurserna sparades.

Bråbygden lyfter gammal kunskap

– Vi var många som sa "Det där kommer aldrig att gå, ni får aldrig 35 kronor per flaska!" Men vi hade fel, säger Sven Joelsson, vice ordförande i Bråbygdens intresseförening, mycket nöjt.

Det var premiär 2008. Med bara några veckors planering samlade fyra familjer ihop 1,3 ton äpplen och skickade till mustning.

DET ÅRET VAR ETT BRA ÄPPELÅR och tillbaka från Brunneby musteri kom 1 200 flaskor must, garanterat gjord på äpplena från just Bråbygden. Och som det sålde! ICA Maxi inne i Oskarshamn köpte genast 600 flaskor. Resten såldes lokalt, bland annat på julmarknad och till bybor.

– Nästa år ska vi göra om det, med insamlingsställen för äpplena. Så var det här när jag var barn. Snacka om garanterat lokalt, stoltserar Sven Joelsson.

Mat är något som Bråbygdens intresseförening vill satsa mer på. Redan är ostkakor, matbröd och kringlor på gamla recept storsäljare. De skulle gärna vilja förädla och laga mer lokal mat till försäljning. Eller "riktigt lokalt och riktigt hembakat" som Sven säger.

Intresseföreningen köpte skolfastigheten av kommunen. Där håller ett föräldrakooperativt dagis och fritids till. Till barnen lagas mat i det nu godkända köket. När skolan var kommunal reste maten hit i kantiner, åtta kilometer.

– Drömprojektet nu är att kunna anställa någon som lagar mat på bara lokala råvaror, så långt det bara går. Den maten skulle vara både till barnen och till äldre i bygden, kursdeltagare och turister, säger Sven.

TILL BRÅBYGDEN KOMMER varje år 5 000–10 000 besökare för att beundra det välvärdade landskapet och till exempel fotografera. Till nyligen höll intresseföreningen i Naturskolan, till vilken många också kom från andra orter.

Om Bråbygden sägs att där är uppseendeväckande vackert och att glädjen och stoltheten över ångar och våtmarker är påtaglig.

– Ja, många jobbar ideellt och älskar verkligen bygden. Vi är stolta över att visa upp den. Folk brukar fascineras av att det är så otroligt mycket sten, säger Anette Freij-Jennersjö.

"Drömprojektet nu är att kunna anställa någon som lagar mat på bara lokala råvaror, så långt det bara går."

SVENS NÄSTA MATPROJEKT ÄR KORV. Att efter gamla recept experimentera fram en lamm- och viltkorv. Recept och hur man förr tillverkade gamla verktyg och redskap dokumenteras nu metodiskt av en arbetsgrupp under ledning av Anne Harrysson, som tidigare jobbade med Naturskolan.

Men det handlar inte bara om att gå i förfäders fotspår för bygden där medelåldern är 34 år och slogan "Bygden där vinden vände". Nyligen har de också bildat en ekonomisk förening för att bland annat bli återförsäljare för små gårdsvindkraftverk.

ANETTE Freij-Jennersjö

– Jag är lyckligt lottad som bor på världens vackraste ställe. Vi bor som sjätte generationen på en gammal släktgård. Jag går så gärna barfota på grusvägen, nu som när jag var barn. Och tänk att jag slipper åka härifrån! Även om jag arbetar så är jag ju hemma. Så tänkte jag inte när jag var yngre, då var det pulsen och staden som gällde. Men nu trivs jag som fisken här.

Anette Freij-Jennersjö, bor och arbetar i Bråbygden.

BRÅBYGDENS INTRESSEFÖRENING

Kontaktperson **Sven Joelsson**
Telefon **070-600 66 24**
Hemsida **www.brabygden.se**
E-post **sven.joelsson@telia.com**

HULTABYGDEN KRETS-
LOPPSFÖRENING

• Hulta •

- Många pular med egna projekt. Genom att man träffas får man en kick framåt. Vi är ju många här som tänker likadant, säger Marcelle Johansson.

Kretsloppstänk lockar besökare i Hulta

- Jag tror att folk flyttar hit för att de är intresserade av de här frågorna... eller om de blir det när de kommer hit...? säger Björn Johansson, aktiv i Hultabygdens kretsloppsförening och själv inflyttad.

DET SPELAR NOG INTE SÅ STOR ROLL VILKET. I Hultabygden, Linköpings kommun, verkar miljötanket förankrat, folkligt och festligt. I centrum för arbetet finns sen länge bonden Börje Johansson. Till honom kommer nyfikna och så småningom imponerade gäster ända från Latinamerika, Afrika och Asien. De kommer för att framförallt titta på kretsloppet som helhet. Det som sticker ut allra mest är den urinseparering som 18 hushåll i byn Hulta har. Människogödslet går till spannmålsodlingarna och till potatislandet används kodynga. Börjes jordbruk hör till de första kravgodkända i Sverige som använder spillning från människor: - Kiss och bajs har varit tabu, något man inte vill se, men det är ju en resurs! I stället för avfallsproblem blir det en del av kretsloppet här. Det kallas "ekologisk sanitet", säger Börje.

VARJE ÅR PLÖJER, SÄTTER OCH KUPAR Börje Johansson potatislandet - för alla som vill vara med. Sen rensar och skördar varje hushåll sin andel. Att odla andra grönsaker har de provat några gånger, men det blev för svårskött. De som inte bodde vid landen glömde att rensa och gallra. - När jag berättar att jag har potatis från egen odling så säger många "Åh, så vill jag också ha det, jag tror jag måste flytta till Hulta". Men då säger jag att de ska fråga i sin egen by, sina egna grannar. Det måste ju gå att göra likadant på fler ställen än i bara Hulta, alla kan ju inte bo här, säger Marcelle Johansson. På somrarna sköter de som bor i Hulta, Dänskebo, Sandebo och Pukeberg tillsammans en äng som de på gammalt vis slår, fagar och hässjar. Då kommer en del som inte brukar komma till möten.

ANNARS ÄR ETT KNEP för att locka många till årsmötena att varje år ha en föreläsning i samband med dem. Ecodriving (sparsam körning) häromåret var till exempel populärt.

- Det är det som är så bra! Att man är med när man vill och vill man inte, är det också okej. När jag sa att jag vill starta en lokal matgrupp sa alla "Ja vad bra, det gör vi!". De som inte vill vara med gnäller inte, utan låter bara bli att komma, berättar Marcelle.

Härnäst vill Hultabygdens kretsloppsförening bygga ett stort vindkraftverk och ett eget äldreboende nära våtmarken med fågeltorn. Nu skissar man på två åttkantiga hus, åt passivhus-hållet, med innergårdar med glasat tak, för odlingar. Torra urinseparerande toaletter och renande vattentrappa för bad-, dusch- och tvättvatten ska ge minimal belastning på miljön och locka både äldre och "vanliga" hyresgäster.

"Kiss och bajs har varit tabu, något man inte vill se, men det är ju en resurs!"

Arbetet började för ett par år sen med att arbetsgruppen från Hulta besökte flera olika äldreboenden runt om i landet. Nu är de framme vid att presentera en rapport och ritningar för bybor, alla föreningar och kommunen.

- Det står och faller med att folk verkligen är intresserade. Det blir ett bygge för 25 miljoner kronor så vi kan inte dra igång om inte någon vill bo där, säger Per-Åke Johansson i arbetsgruppen.

MARCELLE Johansson

- Jag känner hopp och glädje i vardagen av att jobba tillsammans med andra. Jag gör något viktigt, tittar inte bara på min egen friskvårdstimme... Vi gör samhällsnytta! Och det är en stor grej att jag är med och skapar en bra omgivning till mitt liv. Om vi slutar bry oss kommer alla att sitta i varsitt hörn och allt växer igen.

Marcelle Johansson, Hultabygdens kretsloppsförening

HULTABYGDENS KRETSLOPPSFÖRENING

Kontaktperson **Börje Johansson**
Telefon **013-421 50, 070-885 01 76**
Hemsida **www.hultabygden.se**
E-post **hulta.norrgard@privat.utfors.se**

- Vi etablerar icke-hierarkiska arbetsformer och söker danser och berättelser kopplade till det lokala kyet, säger Miki Dedijer på Bokenäset.

På Bokenäset odlas sallad och sånger

Det började med att de var så himla trötta på projekt. Inte ett projekt till. Vi kan väl göra något kul i stället, sa Miki Dedijer och grannen, bonden Jan, till varandra en mörk novemberkväll. De skrev ihop en idé om en gemensam odling med sikte på att få det hållbart både i och om 200 (!) år. Så bjöd de upp närboende: "Vi vill odla med er. Vill ni?"

DET VAR HÖSTEN 2007. Sommaren därpå skördade 15 personer från sex familjer sin första ekologiska mangold, spenat, lök och mycket annat.

- Också samarbetet får komma till organiskt. Vi har ju faktiskt inte bråttom. Alla har målat upp en bild av hur de vill att det ska vara i landet. Ju mer vi pratar om bilderna med varandra, desto mer blir det samma bild, säger Miki.

Målsättningen är att förutom grödor, även odla berättelser, sånger och danser. Också de ska överleva flera hundra år är det tänkt, men hur har inte Odlingsgruppen på Bokenäset, Uddevalla, börjat med än.

- Tänk dig ett ekosystem. Det är svårt att veta vad som ska hända. Berättelser är viktiga, det vet vi, men än vet vi inte hur vi ska ta till vara på dem. Vi berättar för varandra om drömmar, visioner och dagliga händelser, som att en hare varit inne i landet, det syns på grönkålen. Men vi har ännu inte kommit till de stunder där en lokal mytologi börjar växa fram, berättar Miki och låter förstå att det inte är sådant man kan jakta fram.

LÄRA KÄNNA VARANDRA ÄR VIKTIGT. En gång i månaden träffas odlarna och har fest. "Ibland middag med möte, ibland bara middag - men det är ju också möte!"

Vårdagjämningen i mars 2008 gick de efter middagen med en näverfackla upp på berget Borgås. Där eldade de enris, pratade och sjöng

under fullmånen. De tittade ner på marken där de snart skulle börja förbereda den första säsongen. Ofta när de träffas är det vid gamla högtider, som midvinter, höstdagjämning etcetera. Då sker skiftningsar som spelar roll för odlare, tänker de.

"Snabbare än du kan säga vårdagjämning är det dags att så. Nu måste vi bli mer effektiva."

PÅ VINTERN ÄR DET MER FILOSOFISKA FRÅGOR.

Men när det blir vår:

- Snabbare än du kan säga vårdagjämning är det dags att så. Nu måste vi bli mer effektiva. Vi skriver protokoll, det har vi inte varit så noga med förut, och har delat in oss i olika grupper, säger Miki och fortsätter:

- Och vi har stor nytta av att tänka i ett 200 års-perspektiv. Om vi ska bygga en mur till exempel. Hur ser en stenmur ut om 100 år? Moss- och lavbelupen med skalbaggar och andra insekter? För oss är 200 år-tanken som ett verktyg.

- Vi bygger ett bygdegemenskap från grunden. Men egentligen är jag ingen stor vän av själva ordet "hållbart". Tänk på en kärleksrelation, den vill man ju inte ska vara hållbar, utan ge en berikning av ALLT, säger Miki.

SIGNE Ottesjö

- För mig är det en härligare dag när jag är i landet än när jag går ut och roar mig. Mer och mer finner jag det basala viktigare än sådant som fjärrmar, underhållning till exempel. När man gör saker tillsammans, som att rensa ogräs, blir det en annan slags kontakt, som jag hoppas leder från ett ytligt liv till ett mer meningsfullt.

Signe Ottesjö, Odlingsgruppen på Bokenäset
(uppvuxen nära, bor nu i Göteborg)

ODLINGSGRUPPEN

Kontakt **Krister Olsson**
Telefon **070-297 39 00**
Hemsida **www.bokenaset.se**
E-post **krister@nyenergi.se**
viodlar@latast.se

Transition Sweden och andra tips

Förskjutningar i synsätt och handlingsmönster är nödvändiga. För att skapa förändring baserad på vilja och vision snarare än hot och tvång krävs positiva förebilder, kunskap och handlingskraft. Därför är ett konkret arbete med att skapa hållbara bygder så viktigt. Vi ska stötta dem som redan börjat sitt omställningsarbete och sedan berätta för andra vad som görs.

ARBETET MED ATT INFORMERA om Hållbara bygder har varit framgångsrikt och under hösten 2008 blev vi kontaktade av en grupp som ville starta ett arbete med Transition Towns i Sverige. De ville samarbeta med Hållbara bygder vilket har resulterat i att Hela Sverige ska leva har beslutat att bli huvudman för ett nätverk i Sverige som är kopplat till det internationella nätverket Transition Network. Fortsättningen på vår satsning med att skapa hållbara bygder kommer därför att ske genom det nybildade nätverket Transition Sweden, med det svenska namnet Omställning Sverige. Detta ska även fortsättningsvis ske i samverkan med många andra organisationer.

”En framtid i en värld utan olja kan bli en bättre värld än dagens, om vi använder vår fantasi och tänker kreativt.”

ROB HOPKINS, TOTNES ENGLAND

Rob Hopkins i Totnes, England, uttrycker sin förhoppning om en bättre värld med följande ord ”A better world is not only possible – on a quiet day I can hear her breathe”. Visst andas det hopp och framtidstro precis som exemplen i denna skrift när mycket verkar svårt och ouppnåeligt. Det avgörande är att vi börjar ställa oss de viktiga frågorna om förutsättningarna för ett bra liv. Och

I England planteras i Transitiontrakterna nya valnötsträd, som väntas ge stora skördar i 70 år! Här håller Totnes borgmästare Pruw Boswell i spaden.

att vi omsätter våra insikter i handling allt eftersom, samtalar och samarbetar med andra och försöker lära oss av både motgångar och framgångar.

”Om du tror att du är för liten för att påverka har du aldrig sovit med en mygga i sovrummet.”

NANNYMAYA ANDERBACK, UMEÅ

Ett viktigt verktyg i det fortsatta arbetet med att skapa hållbara bygder inom Omställning Sverige är det handledningsmaterial som tagits fram inom ramen för detta projekt. Denna handledning ska ge tips och råd till dem som vill starta ett arbete med att ”ställa om” sin hembygd och sitt lokalsamhälle. I handledningen beskrivs hur man kan arbeta processinriktat med att involvera, engagera, inventera, kommunicera, visionera och manifestera för omställningen av bygden. I arbetet ingår också att utforma en omställningsplan. I planen sammanställs den riktning som processerna pekar ut och det är nödvändigt att kontinuerligt uppdatera planen utifrån nya insikter. Denna plan är viktig i dialogen med myndigheter och andra organisationer för att visa vad bygden kan och vill åstadkomma. Den behövs också när man ska söka finansiering för att förverkliga sina visioner genom sitt omställningsarbete.

Sverige i september 2009

Arbetsgrupp Hållbara bygder

Johanna Björklund – Sveriges Lantbruksuniversitet

Hillevi Helmfrid – Hållbar utv. Process & Perspektiv

Ylva Grudd – Svenska Naturskyddsföreningen

Inga Rundström – Hela Sverige ska leva

Marie Byström – Centrum för biologisk mångfald

Håkan Tunón - Centrum för biologisk mångfald.

Anders Tivell – Sveriges Lantbruksuniversitet

Thomas Norrby – Sveriges Lantbruksuniversitet

Uno Lundback – Hela Sverige ska leva, projektledare

Läsvärda länkar

www.klimatpiloterna.se

www.svt.se/klimat

www.klimatkommunerna.se

www.naturvardsverket.se

www.transitionsweden.se

www.naptek.se

www.snf.se

www.klimataktion.se

www.wwf.se

www.alternativ.nu

www.lokalekonomerna.se

www.peakoil.net

www.transitionculture.org

www.konsumentsamverkan.se

www.klimatsmart.se

www.miljo-online.se

www.permakultur.se

www.natverketforvindbruk.se

Riksorganisationen Hela Sverige ska leva

Vi är en ideell förening som bildades 1989 i slutet av den stora kampanjen "Hela Sverige ska leva". Medlemmar är de lokala utvecklingsgrupperna samt 40 medlemsorganisationer. I varje län finns länsbygderåd, bildade av de lokala grupperna. Länsbygderåden stöttar grupperna och ger råd på regional nivå.

Hela Sverige ska leva ger stöd och röst åt Byarörelsen på nationell nivå genom att sprida erfarenheter, stimulera samverkan, bilda opinion och påverka politiken för landsbygden.

För den löpande verksamheten svarar en styrelse med representanter för de lokala grupperna och medlemsorganisationerna. Ett litet kansli i Stockholm håller i kontakter, administration och information.

*"Det är en glob, jag trampar med min fot.
Vad är centralt, på ytan av ett klot?
Jag väljer Pjätteryd till världens mitt.
Det står mig fritt."*

ALF HENRIKSSON

Vill du veta mer om oss?

Läs senaste nyheterna inom vårt område på vår hemsida. Gör din röst hörd på diskussionsforumet eller ladda hem våra inspirationsskrifter. På hemsidan finns också aktuell information om byarörelsen, organisationen och landsbygdsutveckling.

Adress: Stortorget 7, 111 29 Stockholm
Telefon: 08-24 13 50 • Fax: 08-24 28 05
info@helasverige.se • www.helasverige.se

Europeiska jordbruksfonden för
landsbygdsutveckling: Europa
investerar i landsbygdsområden